

*О. М. Ясько, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка*

## **РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОЦЕСІ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ СПІЛКУВАННЮ**

Ясько О. М.

Розвиток комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов у процесі інтерактивного навчання спілкуванню

Стаття присвячена підготовці викладачів іноземних мов, а саме розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов у процесі інтерактивного навчання спілкуванню. У статті розглядається сутність інтерактивного навчання спілкуванню, надаються основні принципи цього навчання, дається визначення поняття „комунікативна культура”.

Автор аналізує особливості розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов та основні моменти, які впливають на успішність формування комунікативної культури майбутніх педагогів у процесі інтерактивного навчання спілкуванню.

*Ключові слова:* комунікативна культура, інтерактивне навчання спілкуванню, розвиток комунікативної культури, майбутні учителі іноземних мов.

Ясько Е. Н.

Развитие коммуникативной культуры будущих учителей иностранных языков в процессе интерактивного обучения общению

Статья посвящена подготовке преподавателей иностранных языков, а именно развитию коммуникативной культуры будущих учителей иностранных языков в процессе интерактивного обучения общению. В статье рассматривается суть интерактивного обучения общению, даются основные принципы этого обучения, даётся определение понятия „коммуникативная культура”.

Автор анализирует особенности развития коммуникативной культуры будущих учителей иностранных языков и основные моменты, которые влияют на успешность формирования коммуникативной культуры будущих педагогов в процессе интерактивного обучения общению.

*Ключевые слова:* коммуникативная культура, интерактивное обучение общению, развитие коммуникативной культуры, будущие учителя иностранных языков.

Основою будь-якого процесу навчання є особливим способом організоване спілкування, що сприяє становленню та розвитку особистості. Комунікативна культура є необхідною умовою ефективності професійної діяльності педагога, вона містить систему принципів спілкування в учнівському і педагогічному колективах, установлений порядок комунікації у сфері широких особистісних, соціальних, професійних взаємин і контактів. Комунікативна культура педагога включає в себе систему знань про загальнолюдську та професійну мораль, її історію й практику, про стосунки між людьми у процесі педагогічної діяльності, що покликана регулювати, заохочувати чи обмежувати поведінку суб'єктів навчання з метою мінімізації комунікативних протиріч, корегування індивідуальних інтересів і цілей із загальними в широкому сенсі цього поняття. Проблеми формування культури спілкування та розвитку комунікативної культури майбутніх педагогів – актуальні та є предметом дослідження багатьох вчених. Так, В. Кан-Калик, Л. Мітіна, І. Риданова, Л. Савенкова, І. Тимченко, А. Капська розглядають комунікативну культуру як характеристику професійної культури педагога; Н. Анікієва, П. Лепін, Є. Мішина – як системну складову освітнього процесу педагогічного вищого навчального закладу; Є. Гришин та І. Журавльов трактують комунікативну культуру як невіддільну частину етики педагога.

Мета статті:

- охарактеризувати поняття „комунікативна культура”;
- розглянути сутність інтерактивного навчання спілкуванню;
- проаналізувати особливості розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов у процесі інтерактивного навчання спілкуванню.

Існує багато визначень поняття „комунікативна культура”. Розглянемо деякі з них. О.Гаврилюк у своєму дисертаційному дослідженні розглядає комунікативну культуру як „складне динамічне особистісне утворення, що відображає соціально зумовлений рівень розвитку особистості, її готовність до комунікативної діяльності, систему поглядів і дій, які забезпечують

задоволення потреб самореалізації та спосіб досягнення цілей у спілкуванні, плідну доброзичливу взаємодію людей у різних сферах життєдіяльності” [1, 3]. А.Аносова, методист центру практичної психології та соціальної роботи Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів, трактує комунікативну культуру як “динамічне, структурно-рівневе особистісне утворення, представлене досягненнями у пізнанні себе, внутрішніми цінностями індивіда, комунікативними знаннями, осмисленістю емоцій, комунікативно значущими якостями особистості, що обумовлює взаємодію з навколишнім світом, орієнтовану на загальноприйнятну норму культурного фону сучасного соціокультурного середовища”. [2]

Говорячи про комунікативну культуру вчителя, треба мати на увазі, що частина цієї культури – уміння говорити зразково – є культуро специфічною, такою, що відображає особливості професійної діяльності педагога. Вища педагогічна школа вирішує задачу професійної мовної підготовки майбутніх учителів через курси педагогіки, психології, спеціальних методик. Основне завдання комунікативної культури педагога можна визначити як формування таких правил спілкування, що сприяють взаєморозумінню людей у процесі навчання і виховання, взаємозбагаченню духовними цінностями. Формування цінностей комунікативної культури у педагогів передбачає: оволодіння національно-історичним досвідом освітянської діяльності; аналіз впливу релігійних і культурних цінностей на професійну поведінку вчителя; з’ясування взаємовпливу комунікативної і загальнолюдської культур; вивчення проблеми соціальної відповідальності родини, школи, оточення; підтримка, дотримання та створення етичних принципів з широкого кола соціальних, побутових, організаційних ситуацій.

Спілкування не лише виконує обслуговуючі функції, пов’язані із засвоєнням предметних знань, умінь та навичок, а й має особисту цінність – воно виступає в якості мети, змісту та результату освітньої діяльності, і, на думку багатьох педагогів, навчання спілкуванню має бути інтерактивним. „В інтерактивному навчанні головним фактором є взаємодія учасників

навчального процесу з предметним змістом, з іншими учасниками навчального процесу, з їхнім особистим досвідом” [3,138]. Л.Гейхман до найважливіших принципів інтерактивного навчання відносить наступні:

- Особистісно-орієнтоване спілкування;
- Рольову організацію навчального процесу;
- Колективну (групову) взаємодію;
- Сконцентрованість у організації навчального матеріалу та навчального процесу;
- Поліфункціональність вправ.

Інтерактивне навчання має на увазі включення в освітню програму не лише змісту предмету, але й засобів взаємодії суб’єктів навчального процесу з цим змістом і між собою. Інтерактивна організація розмови може бути представлена як послідовність дій учасників, що за характером відносяться до двох планів взаємодії – проблемного, пов’язаного з пізнавальним завданням, що стоїть перед тим, хто навчається, та пов’язаного з відносинами, що проявляється у діях стосовно позицій та регуляції відносин. При цьому характер взаємодій та напрямок розмови визначаються взаємозалежною динамікою проблемної та пов’язаної з відносинами комунікації.

На думку багатьох педагогів та методистів, інтерактивне навчання спілкуванню найефективніше може бути реалізоване на заняттях з іноземної мови. Навчальний предмет „іноземна мова” має одну унікальну особливість, пов’язану з процесом комунікації: спілкування є не тільки засобом, а і метою навчання. Вивчення іноземної мови надає можливість взаємодіяти з людьми з різних країн та культур, розширяти кругозір, може змінити бачення світу, сприяти розвитку толерантності та внутрішньої культури особистості, збагатити картину світу кожного студента. Мета інтерактивного навчання – допомогти кожному студенту розкрити його канали спілкування зі світом, усвідомити їхні особливості, а також вивчити ту мову, що є необхідною для продуктивної міжкультурної комунікації. На заняттях з іноземної мови необхідно створювати ситуації, де студенти обробляють та систематизують свій

досвід за допомогою загальних схем аналізу різноманітних понять. Це вимагає включення у зміст навчального процесу таких наукових підходів, типологій та класифікацій, які дозволяють фактично, природно та достатньо глибоко проводити диференціацію партнерів взаємодії. На заняттях з іноземної мови розкриваються відмінності представників однієї культури від представників іншої, ці заняття присвячуються формуванню почуття гідності та змоги до самопізнання. Такі якості особистості розглядаються у контексті групи, коли терпиме відношення до себе є необхідною умовою толерантності по відношенню до інших. Студенти повинні усвідомити, що позитивне ставлення до себе є важливим елементом толерантності в цілому, воно співіснує з позитивним відношенням до оточуючих людей та доброзичливому відношенні до світу. У процесі занять особливі зусилля викладача мають бути спрямовані на те, щоб показати, що однією з основних перешкод у спілкуванні між людьми є помилка стосовно того, що всі люди мислять та відчують однаково.

У педагогічному процесі важливо створити такі умови, в яких студент починає співвідносити себе не лише зі своєю, а й з іншими культурами, відчуває симпатію, намір знайти способи взаємодії, бажання співпрацювати з людьми, не звертаючи увагу на існуючі розбіжності. Такій взаємодії культур притаманні основні риси будь-якого спілкування: поперемінна активність тих, хто приймає та передає повідомлення, поступовий винахід спільної мови спілкування. Основою будь-якої комунікативної взаємодії є розуміння партнерами один одного, але інколи комунікація ускладнюється бар'єрами спілкування. Навчання інтерактивному спілкуванню може бути розглянуте як навчання переборювання бар'єрів за допомогою наступних шляхів:

- Знання про ці бар'єри;
- Усвідомлення виникаючих перешкод;
- Створення моральної-ціннісної бази для переборювання бар'єрів;
- Відбір загальних рекомендацій щодо способів уникнення можливих бар'єрів;

- Допомога в індивідуальному розвитку здібностей уникати та переборювати бар'єри спілкування.

На нашу думку, для того, щоб розвиток комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов у процесі інтерактивного навчання спілкуванню здійснювався успішно, особливу увагу необхідно приділити наступним моментам. По-перше, студенти мають усвідомлювати, що спілкування з представниками інших країн – це особливий процес, у якому необхідно враховувати не лише відмінності у мовах, а й відмінності у культурах. По-друге, необхідно пам'ятати, що не всі носії мови користуються літературною мовою, тому важливим моментом є розподіл носіїв мови за типами мовленнєвих культур. Існуючи в конкретному етносі, мовна особистість є носієм того чи іншого типу національної мовленнєвої культури. Вчені виділяють різновиди мовленнєвої поведінки, орієнтовані на використання літературної мови: елітарний, середньолітературний, літературно-розмовний, фамільярно-розмовний, та типи, що знаходяться за його межами: народно-мовленнєвий, просторічний та арготичний [4, 94].

Охарактеризуємо ці різновиди:

- *Елітарний тип* має на увазі максимально повне володіння всіма можливостями мови: вміння використовувати потрібний в даній ситуації стиль, строго розділяти норми усного й писемного мовлення, користуватися синонімами, антонімами, образними виразами тощо, не порушувати орфоепічних, лексичних та орфографічних норм, слідувати етичним нормам спілкування, завжди все використовувати доцільно.

- *Середньолітературний тип* є найбільш поширеним серед мовленнєвих особистостей, що мають вищу освіту: він орієнтований на норми літературної мови, але іноді їх порушує.

- *Літературно-розмовний та фамільярно-розмовний типи* орієнтовані лише на усне мовлення. Загальним для них є володіння лише одним стильовим різновидом мови: розмовним мовленням. Різниця полягає у тому, що

представники фамільярно-розмовного типу можуть використовувати ненормативну лексику та жаргонізми навіть в офіційній обстановці.

- *Народно-мовленнєвий тип* можна спостерігати у спілкуванні сільських жителів.

- *Просторічний тип* характеризується тим, що його представники не знайомі зі стилістичними можливостями літературної мови, їм притаманні грубість та зниження мовлення, що іноді „компенсується” за допомогою використання запозиченої лексики, наукових слів, значення яких може бути не зовсім зрозумілим для тих, хто їх використовує.

- *Арготичний тип* (жаргонний) орієнтований на використання у побутовому спілкуванні жаргонізмів.

Представники кожного мовленнєвого типу користуються однією мовою по-різному, і часто навіть носіям, що належать до різних типів, важко зрозуміти один одного, тому під час міжкультурної комунікації важливо виявити тип мовленнєвої особистості.

По-третє, для того, щоб оволодіти культурою спілкування з представниками інших країн, майбутні учителі іноземних мов мають культурно самовизначитися. „Культурне самовизначення – це певні риси групових створень, що проявляють себе у конкретній ситуації і тим самим відносять індивіда до числа їх представників, а також усвідомлення особистістю свого місця в спектрі культур і діяльність, спрямована на зарахування себе до тієї чи іншої групи” [5, 43]. З позицій соціальної компетенції культурне самовизначення вказує на те, як людина ідентифікує сама себе і з якою соціальною групою співвідносить себе в певній ситуації. З позиції іншомовної компетенції культурне самовизначення вказує на те, як в конкретній ситуації людина сприймається іншими. Якщо людина є учасником міжкультурної комунікації, вона постійно стикається з багатьма культурами через їхніх представників – учасників діалогу культур. В залежності від конкретної ситуації, в якій відбувається спілкування, процес комунікації буде змінюватися, тому культурне самовизначення не є статичним, воно знаходиться в процесі

постійного вдосконалення і при необхідності може змінюватися. Головною задачею культурного самовизначення як підходу є забезпечення студентів знаннями про основні групові створення країни, мова якої вивчається, осмислення свого культурного визначення, а також технологією зміни власного самовизначення в процесі діалогу культур.

Серед *методів* інтерактивного навчання іноземному спілкуванню можна виділити: ігри; рольові ігри; вправи для груп з невеликою кількістю учасників, спрямовані на розвиток навичок саморегуляції; робота над проектами; дискусії в групах; тренінги; моделювання ситуацій, використання ресурсу Інтернет тощо. На думку М. Ковальчук, у разі інтерактивного навчання викладач ставить наступну мету: перевірити предметні вміння та використання отриманого матеріалу групової роботи для аналізу рівня взаємодії в групі, для розширення соціально-психологічних знань, для розвитку соціального інтелекту студентів [6, 23]. Інтерактивне навчання будується на використанні таких ситуацій, у яких взаємодія розвивається природно і студенти можуть використовувати свій потенціал для здійснення реальної комунікації. Мова йде про те, щоб розкрити та розвинути здібності, навички, відношення та погляди, що є необхідними для оволодіння іноземною мовою. Це довіра до самого себе та до інших, відкритість всьому новому, чуттєвість, здатність проявити себе як особистість, представити себе. Студентам пропонуються такі форми активності, що змушують їх використовувати іноземну мову і, таким чином, засвоювати її. Вони стають авторами своїх висловлювань і можуть скоріше оволодіти іноземною мовою, бо зміст свого монологу визначають самостійно. Студенти навчаються слухати самих себе та інших в процесі говоріння, вони не лише виражають свої думки, але й розвивають їх далі та розуміють їх краще у процесі мовлення і в процесі спілкування з іншими людьми.

Отже, у цій статті ми охарактеризували поняття „комунікативна культура”, розглянули сутність інтерактивного навчання спілкуванню, проаналізували особливості розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов у процесі інтерактивного навчання спілкуванню.



Можна дійти висновку, що високий рівень культури спілкування є запорукою формування педагога-професіонала. Найважливішою проблемою, яка стоїть зараз перед вищою школою, є підготовка висококваліфікованих викладачів іноземних мов та культур, адже саме від них залежатиме створення умов для полікультурного та білінгвістичного розвитку мовної особистості учнів, для розвитку у них загально-планетарного мислення, етики поведінки та таких рис, як соціокультурна спостережливість, готовність до спілкування в іншокультурному середовищі, мовленнєвий та соціокультурний такти. Методи інтерактивного навчання спілкуванню сприятимуть розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов.

Перспективи подальших досліджень бачимо у розробці системи вправ для розвитку комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов засобами ресурсу Інтернет.

### Література

1. **Гаврилюк О. О.** Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи : автореф. дис. на здобуття ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Гаврилюк О. О. – Кіровоград, 2007. – 20 с.
2. **Аносова А. В.** Інтернет як середовище прояву комунікативної культури старшокласників. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/14/statti/anosova.htm>
3. **Гейхман Л. К.** Интерактивное обучение общению как модель межкультурной коммуникации / Л. К. Гейхман // Вестник Московского университета, сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2003. – № 3. – С. 138 – 147.
4. **Седов К. Ф.** Дискурс и личность / К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 320 с.
5. **Сысоев П.В.** Культурное самоопределение как часть поликультурного образования в России средствами иностранного и родного языков / П. В. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2003. – № 1. – С.42 – 47.

6. **Ковальчук М.А.** Гуманизация образования: методы интенсивного обучения иностранным языкам / М. А. Ковальчук // Вестник Московского университета, сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 1998. – № 3. – С. 20 – 30.

Yasko O. M.

The development of future teachers' communicative culture in the process of interactive teaching of communication.

The article is devoted to the development of future foreign languages teachers' communicative culture in the process of interactive teaching of communication. The peculiarities and main principles of interactive teaching of communication are given in the article. The notion „communicative culture” is analyzed.

The author analyzes the peculiarities of the formation of future teachers' communicative culture in the process of interactive teaching of communication. The article also deals with the moments, which influence the efficiency of future foreign languages teachers' communicative culture formation in the process of interactive teaching of communication.

*Key words:* communicative culture, interactive teaching of communication, the development of communicative culture, future foreign languages teachers.

Відомості про автора

*Ясько Олена Миколаївна* – аспірант кафедри педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

*Стаття надійшла до редакції 11.01.2012 р.*

*Прийнято до друку 24.02.2012 р.*